

Maia Luisi, *Gli istituti misti di vita consacrata. Natura, caratteristiche e potestà di governo*, Ariccia 2014, ss. 300

DOI: <http://dx.doi.org/10.15633/acan.1829>

Problematyka prezentowanej monografii autorstwa Mai Luisi stanowi niewątpliwie rzetelny przyczynek naukowy do szeroko pojętej i złożonej zarazem tematyki instytutów mieszanych życia konsekrowanego. Podniesiony przez autorkę problem dotyka tych kwestii prawnych, które mimo licznych publikacji oraz debat specjalistów nie znajdują satysfakcjonujących ani akceptowanych przez większość kano-nistów rozwiązań. Poruszone zagadnienie, z całą pewnością, dostarcza doktrynie największych trudności, głównie pod względem zasadności powierzania urzędu przełożonego – miejscowego i wyższego – zakonnikom bez święceń w instytutach kleryckich, które *de facto* – za takie zostały uznane i/lub zaaprobowane przez Stolicę Apostolską w wyniku uwzględnienia ich tradycji i historycznej ewolucji. W nurt tej problematyki wpisuje się dodatkowo równie złożona kwestia dotycząca pochodzenia władzy rządzenia w instytutach zakonnych, zwłaszcza żeńskich.

Rozprawa została podzielona na cztery rozdziały, poprzedzone – we wstępie – wyraźnie zarysowanym problemem wraz z wykazaniem naukowej metody w dochodzeniu do wniosków. Wnioski te przedstawiono w formie syntetycznych postulatów, umiejscowionych przed obszerną i naukowo pogrupowaną bibliografią. Język pracy jest bardzo przejrzysty, poprawny, podobnie jak prawidłowy jest dobór materiałów źródłowych i stanowisk doktrynalnych, świadczący o konsekwentnie przestrzeganej metodologii.

Diachroniczna metoda prowadzenia naukowego dyskursu, typowa dla większości tego typu prac, pozwala autorce uwypuklić ewolucję pojmowania przez najwyższego ustawodawcę i doktrynę pojęcia władzy rządzenia w instytutach zakonnych na przestrzeni upływającego czasu. Pierwszy rozdział ujmuje tematykę pod kątem rozumienia przez kodeks prawa kanonicznego z 1917 roku władzy rządzenia w instytutach, zwłaszcza laickich. Mając na uwadze instytuty laickie i kleryckie (zwłaszcza te niecieszące się przywilejem egzempcji), reżim kodeksu pio-benedyktyńskiego zasadniczo rozdzielał zakres treści *iurisdictio ecclesiastica* od *potestas dominativa*, określając tę ostatnią jako władzę różną od kościelnej *potestas regim-nis*. Władza w instytutach zakonnych, określana także przymiotnikiem *domestica* i rozumiana jako władza nadana wraz z urzędem, była przynależna przełożonym, którzy – w myśl zasady dyskrecjonalności – dysponowali nią w przypadku spon-tanicznego przyłączenia się osoby do instytutu. Autorka wielokrotnie podkreśliła

fakt, że *potestas dominativa* miała charakter prywatnej władzy przełożonego nad podwładnym, który – poprzez ślub posłuszeństwa – dobrowolnie i automatycznie poddawał swoją wolę poleceniom kompetentnego przełożonego. Jak zauważa Luisi, powyższy stan rzeczy odwoływał się wprost do doktryny Suareza, który definiował profesję uroczystą jako swoisty bilateralny kontrakt, na mocy którego profes oddawał całego siebie wraz z przysługującymi mu prawami przełożonym. Profesja czasowa, choć była kontraktem *ad experimentum*, powodowała jednak podobne konsekwencje względem profesy.

W dalszej kolejności monografia prezentuje szereg stanowisk doktryny, która nie tylko zauważyła pojęciową niespójność podwójnego definiowania władzy – pochodzącej *de facto* z jednego źródła (władza rządzenia = władza kościelna) – ale również zaproponowała konkretne rozwiązania kwestii. Autorka przytacza wyniki naukowego namysłu takich autorów, jak: F. Panizzolo, A. Boni, D. Andrés, A. Gutiérrez (koncepcja utożsamienia władzy rządzenia w instytucie z *potestas regiminis*); J. Beyer, S. Ara (władza rządzenia przyrównana do władzy o charakterze charyzmatyczno-duchowym); V. De Paolis, P. G. Marcuzzi, T. Rincón-Pérez, C. J. Errázuriz M., J. Hervada (idea braku tożsamości z kościelną władzą rządzenia). Konkluzje pierwszej części pracy, którymi zresztą autorka wieńczy każdy rozdział, wskazują na jej osobiste przekonanie o słuszności stanowiska A. Larraona, według którego *potestas dominativa* posiada naturę kościelnej władzy publicznej, definiowanej jako *iurisdictio inchoata*. Dodatkowym argumentem jest fakt, że w kodeksie z 1983 roku wspomniana władza została za taką uznana i określona w sposób analogiczny do władzy rządzenia *sic et simpliciter*.

Stanowisko Larraona, stało się opinią powszechnie akceptowaną przez kościelnego ustawodawcę jeszcze w 1952 roku (motu proprio Piusa XII *Postquam apostolicis litteris*) oraz większość współczesnych kanonistów, lecz mimo to nie przyniosło rozwiązania problemu pochodzenia władzy rządzenia w niekleryckich instytucjach życia konsekrowanego. Rozdział drugi monografii ukazuje rozwój i pogłębienie wspomnianej idei hiszpańskiego kanonisty i kardynała w świetle późniejszych dokumentów Kościoła. Autorka zauważyła, że kierunek powyższych rozważań – obrany przez doktrynę jako wiarygodny i pewny – prowadził do opinii, że źródła władzy rządzenia przełożonego zakonnego nie należy szukać w *pactum subiectionis* przyjętym przez profesów, lecz raczej we władzy przydzielonej tym samym przełożonym przez biskupa rzymskiego, czego bezpośrednim potwierdzeniem była wypowiedź Piusa XII z 1965 roku *Haud mediocri*. Kontynuując krytyczny dyskurs, autorka zauważyła, że w niedługim czasie po wydaniu reskryptu *Cum*

admotæ z 1964 roku, Stolica Apostolska zaczęła sukcesywnie nadawać specjalne uprawnienia, na mocy których przełożeni generalni instytutów kleryckich na prawie papieskim, opaci prezesi kongregacji monastycznych i przełożeni generalni stowarzyszeń kleryckich życia wspólnego na prawie papieskim mieli prawo dyspensować od obowiązywalności niektórych norm, jak również byli uprawnieni do wykonywania niektórych aktów przypisanych władzy rządzenia. Szczególną uwagę autorka zwróciła na uprawnienie nr 13 przytoczonego wyżej dokumentu, dzięki któremu wyżsi przełożeni instytutów kleryckich na prawie papieskim bez przywileju egzempcji mogli wykonywać akty przynależne władzy rządzenia *ab instar superiorum maiorum regularium*.

Za równie istotny dla poruszonej problematyki dokument autorka uważa *Clericalia Instituta* z 1969 roku, w którym Święta Kongregacja Zakonników zezwoliła na uczestnictwo profesów bez święceń w strukturze władzy instytutów kleryckich. Ponadto, ze szczególną starannością, Luisi dokonała wnikliwej analizy dokumentów Soboru Watykańskiego II, czyniąc ten sam naukowy wysiłek względem tekstów opublikowanych po 1965 roku, a mianowicie projektu nowelizacji prawa powszechnego zwłaszcza w tym, co miało dotyczyć ewentualnego sformułowania źródeł, natury i charakterystyki władzy rządzenia w instytutach zakonnych (zasadnicza treść obowiązującego kan. 596 KPK/1983). Autorka, sięgając również do kodeksu prawa kanonicznego Kościołów Wschodnich z 1990 roku, nie znalazła jednak odpowiedzi na postawione pytanie, zamykając drugi rozdział bezpośrednim odwołaniem do norm kodeksu łacińskiego w kwestii charakteru władzy przynależnej przełożonym instytutów kleryckich na prawie papieskim (*potestas iurisdictionis*).

Trzecia część elaboratu koncertuje się na uważnej analizie postulatów przedstawionych podczas synodu biskupów w 1994 roku, w całości poświęconemu życiu konsekrowanemu. Autorka ukazała jak z prezentowanych synodalnych głosów i wniosków wypływało jednoznaczne przekonanie, że obowiązujące prawnokanoniczne określenie instytutu jako kleryckiego lub laickiego nie odpowiadało *de facto* ideom fundacyjnym wielu zakonów/kongregacji, nie odzwierciedlało ponadto prawdziwej rzeczywistości instytutów złożonych zarówno z profesów duchownych, jak i świeckich. Świadomość tej specyficznej dwubiegowości pozwoliła na określenie *tertium genus* pośród instytutów zakonnych, które doktryna zaczęła nazywać instytutami mieszanymi. Krytyczny namysł ojców synodalnych, wyraźny w synodalnych dokumentach przygotowawczych i końcowych, znalazł swój ostateczny rezultat w adhortacji *Vita consecrata* z 1996 roku, którą autorka – mając na uwadze podjęte zagadnienie – nazywa jedynym *locus* Urzędu Nauczycielskiego

Kościół odnoszącym się wprost do tematyki instytutów mieszanych i syntetycznie prezentującym ich naturę.

Wielką zaletą tej części monografii jest dogłębna analiza wynikająca z rzetelnej eksploracji tekstów źródłowych formułowanych podczas synodu, odnosząca się do konkretnych postulatów. Najważniejsze z nich koncentrowały się wokół *Propositio* nr 10, proponującego publiczne uznanie istnienia instytutów mieszanych, tj. takich wspólnot, w których profesom duchownym i nieposiadającym święceń ustawodawca gwarantuje identyczne personalne prerogatywy, zobowiązując kapituły generalne do określenia form wykonywania władzy rządzenia przez członków *pleno iure*, lecz nie kapłanów. Jak podkreśliła autorka, takie stanowisko wypływa z soborowej wizji równości wszystkich ochrzczonych i przynależących do Ludu Bożego. Luisi wielokrotnie przywoływała temat dyskryminacji, stwarzanej *de facto* nie tyle przez prawo powszechne, ile przez praktykę życia codziennego, w której rola braci zakonnych ogranicza się do podstawowych, prostych posług, głównie względem profesów kapłanów. Teza – przynajmniej dyskusyjna!

Trzecią część pracy zamykają pogłębione badania autorki w kwestii poszukiwania alternatywnego rozwiązania – względem propozycji już postawionych przez doktrynę – dla omawianej kwestii. Wydaje się jednak, że mimo obfitości przytoczonych opinii liczących się przedstawicieli literatury przedmiotu, autorce – poza sformułowaniami natury ogólnej i możliwej do znalezienia w koncepcjach innych kanonistów – nie udaje się prowadzić klarownego dyskursu. Jego przedmiot bardzo często rozmywa się wśród pobocznych tematów, nie zawsze koniecznych do prezentacji.

Ostatni, czwarty rozdział pracy jest próbą określenia natury władzy wykonywanej przez przełożonych w mieszanych instytutach życia konsekrowanego. Autorka, w celu zobrazowania własnego stanowiska w doktrynalnej debacie, przedstawia główne cechy charakterystyczne dla instytutów mieszanych, wyraźnie zaznaczając osobisty dystans do opinii kanonistów, którzy podtrzymują operatywność pozytywnej zasady stanowiącej, że *quod non est in Codice non est in mundo*. Fakt nieobecności w obowiązujących dyspozycjach kodeksowych regulacji *tertium genus* instytutów (mieszanych) nie oznacza automatycznego zanegowania ich istnienia. Zaproponowane rozważania prowadzą do konkluzji wyrażającej zasadność pojmowania instytutów mieszanych nie w kategoriach kolejnej typologii – obok „tradycyjnych” instytutów kleryckich i laickich – lecz raczej jako wspólnot profesów, opartych na zasadzie równości praw i obowiązków (za wyjątkiem tych wynikających ze święceń) w tym, co dotyczy misji, apostołatu i działalności profesów.

Kluczowy dla pracy rozdział, stawiający sobie za cel uzasadnienie osobistego stosunku do problematycznego przedmiotu monografii, omawia kwestię władzy rządzenia w oparciu o regulacje kodeksowe. Liczne odwołania do instytucji prawnych, istotnych dla kwestii, przybierają czasami formę systematycznego wykładu – niepotrzebnego, jak się wydaje, wysiłku – w tym, co stanowi istotę np. urzędu kościelnego, misji nauczania, uświęcania i rządzenia. Powoduje to, niestety, małą przejrzystość dyskursu i skutkuje powstaniem w czytelniku odczucia, że autorka nie jest pewna celu swych rozważań. Szkoda również, że nie została dostatecznie rozwinięta idea prawdopodobnego silnego związku między zakresem kompetencji i wykonywanej władzy a powierzonym przełożonym urzędem, bowiem – w opinii piszącego – mogłoby to stanowić rozwiązanie poruszonego problemu, w myśl zasady *potestas a munere* (osobiste przekonanie piszącego). Uwaga autorki w tym miejscu została skierowana w stronę specjalnych uprawnień, jakie winny być nadane profesom bez święceń w celu nie tyle uczestnictwa we władzy rządzenia (*cooperari possunt*), ile raczej bycia jej czynnymi podmiotami (*habiles sunt*).

Pomimo wyraźnych braków w prowadzeniu linearnego dyskursu, rozciągniętego dodatkowo poprzez wprowadzenie *in extesno* zbędnych i mało znaczących opinii doktryny (mankament całej pracy), autorka prezentuje czytelnikowi własne stanowisko. Odrzucając hipotezę pochodzenia władzy rządzenia z delegowania, przyznaje zasadność i prawdziwość tezie stanowiącej o uprawnieniach specjalnych jako potencjalnym rozwiązaniu dyskusyjnej kwestii. Takie stanowisko zdaniem autorki odzwierciedla pogląd, że wspomniane uprawnienia prezentują się jako rzeczywistość „połowiczna” pomiędzy koncepcją władzy zwyczajnej i delegowanej, bowiem – powołując się na opinię Juana Gonzáleza Ayesty – uprawnienia są sposobem sprawowania władzy delegowanej charakteryzującej się jednak stabilnością i nieokreślonością, bezpośrednio powiązanych z konkretnym urzędem, nie zaś z osobą. Dodatkowo, delegowanie konkretnych uprawnień może dotyczyć nie tylko podmiotów określonych przez ustawodawcę pojęciem „ordynariusz”, ale również tych, którym taka kwalifikacja prawna nie przysługuje. Autorka, z całym przekonaniem stwierdza, że proponowana technika „przekazu” władzy profesom nieposiadającym święceń jest możliwym sposobem rozwiązania problemu, bowiem już w przeszłości Stolica Apostolska – dekretem *Cum superiores generales* z 1969 roku – nadawała przełożonym generalnym niekleryckich instytutów zakonnych uprawnienia do sekularyzacji profesów czasowych, których śluby – na mocy ostatecznej decyzji – ustawały *ipso facto*.

Proponowane rozstrzygnięcie doktrynalnego sporu jest jednak wciąż dyskusyjne. Powołując się na analizę istoty i funkcji specjalnych uprawnień *in genere*, cytowany przez autorkę González-Ayesta sygnalizuje brak jednomyślności w gronie autorów literatury przedmiotu co do stanowiska, że wspomniane uprawnienia dotyczą i wykonywania niektórych czynności sakramentalnych, ale także uprawniają podmiot do dokonania aktów wypływających z prerogatywy wykonywania władzy rządzenia¹.

Dodatkowym argumentem osłabiającym propozycję, o której mowa w prezentowanej monografii, jest fakt, że uprawnienia – rozumiane w sensie techniczno-operacyjnym – są zawsze nadawane delegacją *ab homine*. Wynika stąd, że źródło władzy, na mocy której przełożeni zakonni (wyłączając instytuty kleryckie na prawie papieskim) dokonują wszelkich aktów rządzenia, wypływa ze specjalnego przekazu/mediacji. Taki wniosek powoduje jednak powrót rozważań do punktu wyjścia, w którym autorka pyta o jej pierwotne pochodzenie.

Ponadto nie można nie zauważyć historycznego tła, w którym ustawodawca nadawał w przeszłości określonym podmiotom wspomniane uprawnienia, tj. należy przypomnieć praktykę przyznawania przez biskupów Rzymu poszczególnym kongregacjom Kurii Rzymskiej uprawnień w kwestii szybszej aplikacji procedur. Ich rzetelne stosowanie miało na celu pozbawienie stanu duchownego tych podmiotów, którym osobista sytuacja i określone prawem szczególne okoliczności zezwalały na takie działanie w trybie administracyjnym, czyli sposobie nie *praeter legem*, lecz *contra legem* względem dyspozycji ustaw powszechnych. Jak wiadomo, od 2010 roku trwa przygotowanie projektu nowelizacji kanonicznego prawa karnego, którego zmiana – jak chcemy wierzyć – wchłonie kwestię specjalnych uprawnień i tym samym położy kres licznym zaistniałym problemom. Innymi słowy: czy więc zwyczajna władza przełożonych zakonnych – pojęta w kategoriach prowizoryczności i przejściowości, gdy idzie o jej charakter – winna być wykonywana, w sposób stały, w oparciu o prerogatywy stojące w opozycji do dyspozycji kodeksowych?

Dokonując generalnej oceny omawianej pracy, nie sposób nie docenić jednak odwagi autorki w podjęciu trudnego i problematycznego tematu (*vexata quaestio* kanonicznej ordynacji), którego analiza – w odczuciu piszącego – najlepiej wypadła w początkowej części rozważań. Wtrącanie pobocznych wątków, nie zawsze natury prawnej, może osłabić ostateczną wartość doktrynalną dzieła, które – mimo sygnalizowanych mankamentów – zasługuje na uwagę nie tyle ze względu na aktualność

¹ Por. J. González-Ayesta, *Facultades habituales*, [w:] *Diccionario general de Derecho Canónico*, ed. J. Otaduy, A. Viana, J. Sedano, vol. 3, Navarra 2012, s. 905.

przywołanych publikacji czy fakt osobistych zainteresowań autorki, ile na analizę licznie włączonych w główny korpus tekstu wypowiedzi źródłowych, ukazujących jak skomplikowany i wielowymiarowy jest problem precyzyjnego i jednoznacznego określenia natury oraz charakterystyki władzy rządzenia w instytutach mieszanych życia konsekrowanego.

Przemysław Michowicz OFMConv